

TEOLOŠKA IZOBRAZBA SVEĆENIKA PREMA II VATIKANSKOM KONCILU

Franjo kard. ŠEPER

U uvodnoj alokuciji kod svećeničkog ređenja govori biskup kandidatima: »Sit doctrina vestra spiritualis medicina populo Dei« i traži od njih da budu »maturi in scientia«. Sv. Franjo Seleški znao je govoriti: »Znanje je za svećenika osmi sakrament«.

Posve je dakle razumljivo da je II vatikanski koncil svratio posebnu pažnju ne samo općenito formaciji svećeničkih kandidata nego posebno baš i njihovoj intelektualnoj formaciji i teološkoj izobrazbi. U ovom ćemo referatu govoriti samo o teološkoj izobrazbi svećeničkih kandidata i svećenika prema smjernicama Sabora.

Sabor je imao još jedan posebni motiv da naglasi važnost teološke izobrazbe svećenika i da za ovu izobrazbu dade nove smjernice: obnova Crkve velikim dijelom ovisi o svećeničkoj službi, kako to izričito kaže dekret »De institutione sacerdotali«, u Uvodu. Dok dakle Sabor poduzima svestranu obnovu Crkve i usklađivanje njezinog djelovanja s potrebama današnjeg vremena (aggiornamento), nije nikako mogao mimoći pitanje svećeničkog odgoja i izobrazbe.

Glavne smjernice odredaba koje se tiču svećeničke izobrazbe zacrtane su u spomenutom dekretu koji počinje riječima »Optatam totius Ecclesiae renovationem«, koji je promulgiran za vrijeme IV zasjedanja Koncila.

Dekret »Optatam totius« imade svoj historijat. Pripravna komisija »de Studiis et seminariis« priredila je god. 1962. za Centralnu pripravnu komisiju Shemu konstitucije »De sacrorum alumnis formandis« u pet svećića; gl. 4. je bila posvećena našem predmetu te je nosila naslov »De studiorum ratione in Seminariis«. Centralna je komisija ispitala Shemu i zaključila da je treba redigirati u kraćoj formi, ali da se to prepušti koncilskoj komisiji koja će se formirati. Doista je koncilaska Komisija »de Seminariis, de Studiis et de Educatione christiana« sastavila novi tekst »De sacrorum alumnis formandis«, koji je u travnju 1963. odobrio papa Ivan XXIII i koji je bio razaslan koncilskim ocima. Pošto su mnogi koncilski oci i biskupske konferencije stavili svoje primjedbe, tekst je ponovno bio nešto izmijenjen i popravljen. U siječnju 1964. naredila je Komisija za koordinaciju koncilskih radova da se Shema redu-

cira na »Propositiones« koje će se iznijeti pred Sabor. Tako je nastala »Schema Propositionum de Institutione sacerdotali«, u kojoj su prijašnji dokumenti reducirani na bitne točke. O ovoj se Shemi vodila diskusija za vrijeme II zasjedanja Sabora (12, 14. i 16. XI 1964). Izglasana je bila u auli tokom IV zasjedanja (11. i 12. X 1965). Promulgirana je na VIII javnoj sjednici 28. X 1965. kao dekret kojemu je određena *vacatio legis* do Petrova 1966.

Dekret »Optatam totius« posvećen je u cjelini svećeničkoj formaciji. Međutim, moram odmah spomenuti da je i ovdje, kao i kod nekih drugih koncilskih dokumenata, potrebno imati pred očima još i druge koncilске dokumente, a naročito njihov duh, želimo li dobiti cjelovitu sliku o tomu kakva će u budućnosti morati biti teološka izobrazba svećenika. Posebnu pažnju zaslužuje dekret O službi i životu svećenika (»Presbyterorum Ordinis«), koji donosi lik svećenika kako ga vidi Koncil. Teološki temelj toga dekreta zacrtan je u dogmatskoj konstituciji »Lumen gentium«. Za naše je pitanje još od važnosti deklaracija o kršćanskom odgoju »Gravissimum educationis«.

Smatramo poučnim i korisnim za sve svećenike da upoznaju nove smjernice što ih je donio Koncil u vezi s time kako će ubuduće morati biti uređen i reorganiziran bogoslovski studij. Najprije ćemo upozoriti na temeljna i opća koncilska načela za preorijentaciju teološkog studija; zatim ćemo iznijeti neke zanimljive posebne odredbe u vezi s teološkom izobrazbom svećenika; konačno ćemo uskratko izložiti nešto o tome što Koncil predviđa za upotpunjenje i osvježanje teološke izobrazbe klera koji je već na apostolskom poslu.

I. OPĆA NAČELA TEOLOŠKE IZOBRAZBE SVEĆENIKA

Dvije su stožerne misli koje vode Koncil kad uređuje smjernice za obnovu teološkog studija: *Mysterium Christi* i s njime usko spojen *Mysterium Ecclesiae*, te *pastoralni značaj* čitavog teološkog studija. To su uostalom, može se reći, dvije ideje vodilje čitavog II vatikanskog koncila.

1. *Mysterium Christi* i *Mysterium Ecclesiae*: »U provođenju revizije crkvenih studija — kaže se izričito u dekretu 'Optatam totius' — prije svega treba gledati na to da se filozofske i teološke discipline zgodnije usklade pa da složno djeluju u tom smjeru *kako bi se dušama svećeničkih pripravnika sve većma otkrio misterij Krista*, koji obuzima čitavu povijest ljudskoga roda, neprekidno utječe na Crkvu i osobito djeluje kroz svećeničku službu« (n. 14, usp. n. 8. i n. 4, n. 16). Tako shvaćen misterij Krista već uključuje misterij Crkve, ali dekret ne propušta spomenuti misterij Crkve također izričito (nn. 9, 16). Glavni, dakle, i temeljni cilj teološkog studija sastoji se u tome da budući svećenici što bolje spoznaju misterij Krista, pa k tome moraju konvergirati ne samo teološke već i same filozofske discipline, koje se moraju bolje uskladiti s teološkima nego što je to bilo dosada (*aptius componantur*) kako bi i one pridonijele da se misterij Krista bolje upozna.

Iz ovakve usmjerenosti teološkog studija slijedi dvoje:

a) Ovako shvaćen cilj teološkog studija nužno je morao voditi k tome da se u svećeničkoj izobrazbi opet dade *središnje mjesto proučavanju Svetoga pisma*, kako je to još bilo u visokom srednjem vijeku. Koncil je općenito u svim svojim dokumentima značio *povratak k Bibliji*. U pitanju svećeničke izobrazbe taj je povratak svakako dalekosežan: Biblija postaje opet glavna knjiga za studenta teologije, kao i za njegova profesora, koja se proučava i na koju se oslanja sva teološka naobrazba. Bili smo se našli u stanju da studenti teologije nisu tokom studija ni pročitali čitavu Bibliju, a kamoli da bi se bilo moglo reći da je ona njihov glavni priručnik. Dekret »Optatam totius« veli — pozivajući se na encikliku Leona XIII »Providentissimus Deus« — da je studij Svetoga pisma poput duše čitave teologije (*universae theologiae veluti anima*), ali u našim teološkim školama Sveto pismo ni izdaleka nije imalo ono mjesto koje mu pripada po samoj naravi stvari — kao knjizi koja nam donosi Božansku objavu kako je zapisana pod samim Božjim nadahnućem. Biblija je u našim školama bila velikim dijelom knjiga koju smo morali samo braniti — biblijska introdukcija uglavnom je bila orijentirana na obranu Svetih knjiga protiv racionalističke kritike — i koju smo upotrebljavali da u njoj tražimo citate za potkrepljenje nekih teza ili za ukras naših propovijedi, a ono nešto malo egzegeze često je moglo imati taj učinak da se student preplaši kompliciranosti u traženju pravoga smisla svetoga teksta. Koncil u toj stvari naređuje potpun preokret. Ne samo da to proučavanje u okviru teološkog studija stavlja na prvo mjesto nego izričito traži također da druge teološke discipline budu direktnije oslonjene na Sveto pismo. To osobito vrijedi za dogmatiku, koja se mora tako preurediti da najprije iznosi biblijske teme, i za moraliku, koja mora biti više nego dosad »hranjena« učenjem Svetoga pisma (Optatam totius, n. 16).

Dosadašnji opseg proučavanja Biblije, većinom sužen na introdukciju i nešto egzegeze, ne odgovara više onome što traži Koncil kad kaže: »poslije prikladnog uvoda, (studenti) neka budu pomnivo uvedeni u metodu egzegeze, neka uoče najveće teme Božanske objave te neka nalaze poticaje i hranu u svakodnevnom čitanju i razmatranju Svetih knjiga« (Optatam totius, n. 16).

Takva, potpuno Svetim pismom prožeta teologija svakako će zadobiti preciznije i svrsishodnije forme u svjetlu dogmatske konstitucije o Božanskoj objavi »Dei Verbum«. Ova konstitucija, koju neki ocjenjuju kao najdotjeraniji dokumenat Koncila, kategorički tvrdi: »Sveta teologija nalazi svoje uporište u pisanoj riječi Božjoj, zajedno sa Svetom predajom, kao u svom trajnom temelju. U njoj teologija nalazi svoju čvrstu snagu i uvijek se pomlađuje kad u svjetlu vjere istražuje svu istinu sadržanu u misteriju Krista. A Sveto pismo sadrži riječ Božju, no — jer je nadahnuto — ono i jest riječ Božja: stoga studij Svetog pisma ima biti, tako reći, duša svete teologije« (n. 24). A posebno poziva katoličke egzegete i »druge njegovatelje svete teologije« da udruženim silama proučavaju i istražuju Sveto pismo te to iznose i razlažu, kako bi »službenici Riječi« mogli plodonosno pružati hranu Pisma Božjemu narodu (n. 23). Tako po II vatikanskom koncilu proučavanje Svetoga pis-

ma zauzima središnje mjesto u okviru teološkog studija i mora prožimati čitav studij.

b) *Mysterium Christi* stavljen u središte teološke nastave nosio je sa sobom po samoj naravi stvari također potrebu da se svećeničkoj formaciji utisne *liturgijska orijentacija*, koja je, uostalom, usko povezana s biblijskom. Misterij Krista u Crkvi biva prisutan naročito u svetoj liturgiji, koju treba držati »prvim i nužnim vrelom pravog kršćanskog duha« (Optatam totius, n. 16). Koncilska konstitucija o liturgiji »Sacrosanctum Concilium« traži da se liturgika predaje u sjemenišnim bogoslovijama kao potrebna i važnija disciplina, a na bogoslovskim fakultetima mora biti ubrojena među glavne predmete. No konstitucija traži da se o tom vodi računa i u okviru drugih teoloških disciplina, kao što je dogmatika, Sveto pismo, duhovno i pastirsko bogoslovlje. Sve te druge discipline, svaka prema svojoj naravi, treba da posebno u tom vidu obrađuju »Mysterium Christi« i »historiam salutis«. Konstitucija o sv. liturgiji vidi u tome temeljni faktor da se jasno može vidjeti jedinstvenost sveukupne svećeničke naobrazbe, a naročito da se uoči povezanost svih tih teoloških disciplina s liturgijom (n. 16). *Mysterium Christi* i *Ecclesiae, historia salutis, mysterium paschale* kao središnja točka *historiae salutis in Christo*, postaju tako središnji pojmovi za buduću teološku formaciju i odgoj svećenika (usp. Optatam totius, n. 8). Da će to iziskivati da pojedine teološke discipline zadobiju nove dimenzije i da se podučavanju dogmatike i drugih traktata utisnu novi i drukčiji akcenti nego što je bilo dosada u našoj školskoj teologiji, to nije teško učiti.

2. *Pastoralna usmjerenost* — Drugo je stožerno načelo koje Koncil ima pred očima u ovom predmetu *pastoralna usmjerenost* cjelokupne teološke nastave. »Cjelokupan odgoj i poduka studenata mora težiti prema tome da se oni po primjeru Gospodina našega Isusa Krista, Učitelja, Svećenika i Pastira, oblikuju za prave pastire duša ... Svi vidici formiranja, duhovni, intelektualni, disciplinirani, ima da budu skupnom suradnjom upravljani prema tome *pastoralnom cilju* ...« (Optatam totius, n. 4). Taj pastoralni značaj cjelokupnog odgoja, pa i same teološke izgradnje studenata, Koncil ne prestaje ponavljati, kao neki leitmotiv (nn. 1,14, 19), dapače traži da i profesori posjeduju »prikladno pastoralno iskustvo« (n. 5). Ova pastoralna usmjerenost čitavog teološkog studija znači veliki preokret ako je usporedimo npr. s odredbom Codexa, koji u can. 1365. nabraja predmete koji se imaju predavati u nastavi teologije te u § 3. kaže: »habeantur *etiam* lectiones de theologia pastorali ...« Pod pastoralnim usmjerenjem teološkog studija Koncil očigledno ne misli možda na mnoštvo pobožnih poticaja i praktičnih savjeta koje bi pojedini profesori posijali unutar svojih predavanja, da ne budu odviše suhoparna.

Koncil traži da sama teologija poprimi taj pastoralni značaj po primjeru kako je to učinio sam Koncil u svojim dokumentima, naročito u dogmatskim konstitucijama »Lumen gentium« i »Dei Verbum« te u pastoralnoj konstituciji »Gaudium et spes«.

I ne radi se nipošto o tome da teologija sada postane u manjoj mjeri znanost i teološka izobrazba manje znanstvena, kao da će sada biti dosta iznositi pred slušače samo neke nagovore i retoričke izljeve kao neku tobožnju »pastoraliziranu« teologiju. Koncil naprotiv zahtijeva od profesora, pa i od slušača, još više znanstvenog naprezanja i više znanstvene ozbiljnosti. Pastoralna usmjerenost teologije znači da teolog mora također stalno istraživati i proučavati svijet kome se obraća i kome želi saopćiti božansku istinu, tako da ono božansko ostane neokrnjeno a da ipak svijetu bude rečeno i posredovano na način kako on može razumjeti. Pastoralni značaj teologije, na kojemu inzistira Koncil, zahtijeva tu dvostruku vjernost: i predanoj baštini istine i konkretnom čovjeku kojemu je ta istina potrebna. A ta se dvostruka vjernost može postići samo dubokim proučavanjem i Biblije i Tradicije s jedne strane, te današnjeg konkretnog čovjeka i njegove kulture i potreba s druge strane, te živim misaonim naporom uma prosvjetljena vjerom da se nađe prikladna sinteza, uvijek dakako pod vodstvom od Boga postavljenog Učiteljstva u Crkvi. A da je takvo proučavanje, takvo istraživanje i takvo razmišljanje uistinu znanstveno, o tom zaista ne može biti sumnje.

Nastava teologije treba da gleda na suvremene probleme, na probleme koji muče današnjeg čovjeka ili su na dnu današnjih kriza, da traži u svjetlu Objave rješenje tih problema (n. 16). Stoga inzistira da se u nastavi teologije izostave ona pitanja koja danas jedva još imaju kakvu važnost (n. 17). Koncil nadalje naglašuje da također u nastavi filozofije treba posvećivati pažnju »pravim problemima života« i pitanjima koja pokreću duše studenata; treba se obazirati na filozofska istraživanja modernog doba, pogotovo na ona koja u vlastitom narodu imaju veći utjecaj, te na napredak moderne znanosti. Na taj će se način pripremiti na dijalog sa svojim suvremenicima (n. 15).

Kad se dakle radi o izobrazbi svećenika u bogoslovijama, ne bi bilo na mjestu izgrađivati i braniti neki apstraktni sistem zbog samoga sistema, a uz to zanemariti prave i urgentne životne probleme.

Pastoralno usmjerenje svega teološkog studija diktiralo je da se u dekret »Optatam totius« unese jedno izvanredno važno pravilo, koje će bez sumnje u budućnosti mnogo značiti za aktivnu prisutnost Crkve u pojedinim krajevima svijeta. Nasuprot dosada jako naglašenoj tendenciji da se u svemu ide za uniformnošću, pa i u odgoju svećenika, Koncil sada naglašuje korist i potrebu svrsishodne raznovrsnosti. »Budući da se s obzirom na toliku različnost naroda i krajeva mogu donijeti samo općeniti zakoni, neka se u pojedinim narodima i obredima uredi poseban 'red svećeničkog odgoja i naobrazbe', u kojemu se opći zakoni prilagođuju posebnim prilikama mjesta i vremena, da formacija svećenika svagda bude u skladu s pastoralnim potrebama onih krajeva u kojima će ti svećenici vršiti službu. Taj 'red' imaju urediti biskupske konferencije, a u određenim vremenskim razmacima treba da bude revidiran, dok ga odobrava Apostolska Stolica« (n. 1). Više je stvari naglašeno u ovom tekstu. Prvo: sistem teološkog studija mora biti u pastoralnoj funkciji određene sredine. Drugo: stoga ne može potpuno isti sistem vrijediti za sve krajeve na svijetu niti može biti jednom za vazda od-

ređen, nego se mora tokom vremena mijenjati i prilagođavati novim situacijama i novim potrebama. Sada ne možemo više npr. reći, da se ovo ne uči u Rimu pa da onda ne treba ni kod nas, ili da je ovo u Rimu drukčije, pa onda treba da bude tako i kod nas. Treće: Koncil to usklađenje sistema studija s lokalnim potrebama i prilikama povjerava biskupskim konferencijama. Biskupi se ne mogu više jednostavno u svemu osloniti na Rim, ali niti na svoje profesore, već moraju oni stvoriti sud. Jasno je da biskupi trebaju u toj stvari pomoć najraznovrsnijih stručnjaka, koji će proučavati sveukupnu problematiku — to mogu biti i laici — ali odluka pripada njima.

Da se postignu svi ciljevi koje Koncil ima pred očima, nije dostatna samo teološka izobrazba kakva je vlastita sjemenišnim bogoslovijama iz kojih proizlazi prvenstveno pastoralni kler. Potreban je viši studij, bilo za pripremu profesorskog kadra, bilo za dublja istraživanja i napredak teoloških znanosti. Dekret »Optatam totius« upozorava biskupe na to da se brinu kako bi sposobni i prikladni mladići bili poslani na takve više studije (n. 18), a dekret o kršćanskom odgoju »Gravissimum educationis« ističe koliko Crkva očekuje od fakulteta svetih znanosti, koji treba da sve dublje istražuju različita područja teoloških disciplina, da se postigne sve dublje razumijevanje Svete objave, da se potpuno otvori i stavi u službu današnjih problema baština kršćanske mudrosti koju su nam namrle pređašnje generacije, da se promiče dijalog s odijeljenom braćom i s nekršćanima, da se pronađu odgovori na pitanja koja su se rodila s napretkom nauka. Koncil misli da i fakulteti treba da prikladno revidiraju svoje statute, kako bi što bolje i uspješnije mogli promicati napredak svetih znanosti, a i znanosti koje su s ovima povezane, služeći se tako novijim metodama i pomagalicama. A svoje slušaće treba da odgajaju za dublja istraživanja (n. 11).

Želeći da kršćanska misao bude aktivno prisutna u svakom nastojanju za promicanjem višeg kulturnog napretka (usp. Gravissimum educationis, n. 10), Koncil mnogo očekuje od što bližeg dodira između teologije i drugih znanosti (Pastoralna konstitucija »Gaudium et spes«, n. 62). »Novija nastojanja i pronalasci različitih znanosti, povijesti i filozofije podižu nova pitanja, koja sa sobom donose također posljedice za život, pa i od teologa zahtijevaju nova istraživanja« (ibid). Oni koji se bave teološkim disciplinama u sjemeništima i na sveučilištima neka nastoje surađivati s ljudima koji se ističu u drugim znanostima. Takva će suradnja mnogo koristiti za izobrazbu svećenika, koji će nauku Crkve o Bogu, čovjeku i svijetu moći prikladnije objasniti našim suvremenici, tako da ovi radije prihvate Riječ Božju (Gaudium et spes, n. 62).

II. NEKE POSEBNE ODREDBE O TEOLOSKOM STUDIJU

Zanimljivo će prije svega biti slijedeće: Koncil na početak svećeničke izobrazbe, poslije završenog općeobrazovnog školovanja, stavlja posebni pripremljeni tečaj koji se u dekretu »Optatam totius« naziva »Cursus introductorius« (n. 14). To je sasvim nova stvar, te je sada još teško precizno objasniti što će to biti. Dekret ne određuje kako dugo ima trajati ovaj »Cursus introductorius« (kaže samo: »per congruum tem-

pus«), ali opisuje svrhu radi koje se uvodi ova novost. Prije nego što započne studij filozofije, potrebno je studentu dati jedan opći uvid u smisao, ciljeve i sadržaj crkvenih studija, posebno da svaki uoči da je u središtu svega crkvenog studija *Mysterium Christi* i da sav studij ima eminentno pastoralnu svrhu. Koncil dodaje da će ovaj »Cursus introductorius« ujedno pomoći studentima da cjelokupni svoj život oslone i prožmu vjerom, a bit će i utvrđeni u tome da svoje zvanje prigrlе osobnim predanjem i radosna srca (n. 14). Razumljivo je da će sad u početku biti stanovitog tapkanja u toj stvari dok se u praksi ne iskristalizira sadržaj i domet ovoga »Cursusa« u smislu nakana Koncila.

U vezi s nastavom filozofije može se istaknuti da Koncil traži da se vodi računa o filozofskim istraživanjima kasnijih vremena i o novijem napretku znanosti, makar kaže da studente treba voditi k tome da steknu solidnu i zaokruženu spoznaju o čovjeku, svijetu i Bogu »innixi patrimonio philosophico perenniter valido«. I ovaj izraz ima svoj historijat. U jednom od prvih nacрта koji su bili pripremljeni stajalo je: »Philosophia scholastica . . . secundum S. Thomae Aquinatis principia et methodum . . . tradatur«. U Shemi koja je 1963. podijeljena koncilskim ocima stajale su riječi (n. 21): »Philosophia perennis, secundum S. Thomae rationem, doctrinam et principia . . . tradatur«. Poznato je da se o tomu vodila živa debata u koncilskoj auli za vrijeme III zasjedanja. I melkitski patrijarha Maximos IV stavio je svoje primjedbe na izraz »philosophia perennis«, premda je taj izraz bio uobičajen. Konačno je za nastavu filozofije prihvaćena formula: »innixi patrimonio philosophico perenniter valido«. Sv. Toma se izričito spominje u dekretu gdje je govor o teologiji. Očigledno je da se to ne smije uzeti suviše statički i zatvoreno, kao da je sve već riješeno, jednom za svagda, što pridonosi sticanju zaokružene i solidne spoznaje o čovjeku, svijetu i Bogu. — U vezi s nastavom povijesti filozofije, Koncil traži da se u pojedinim sistemima razluči istinito od zablude, pa da se istinito prihvati a zabludama otkriju korijeni kako bi se mogle pobiti. Posebna pažnja mora u nastavi filozofije biti posvećena, kako smo već spomenuli, onim naukama koje vrše veći upliv na vlastitom nacionalnom području, a nastava treba, među ostalim, osposobiti budućeg svećenika za dijalog s ljudima svoga vremena.

O položaju *Svetoga pisma* u novoj zamisli sistema teološkog studija već je bilo riječi. Ovdje će biti dobro upozoriti na to da Koncil ni najmanje ne umanjuje potrebu teološke refleksije i spekulacije premda u središte teološkog studija stavlja *Sveto pismo*. Pogledajmo kako Koncil zamišlja nastavu spekulativne teologije, dogmatike i moralke.

Organizacija studija *dogmatike* stavljena je sasvim na nove osnove, koje se zapravo više približavaju sistemu studija kakav je vladao za vrijeme velikih skolastika u XIII stoljeću. Sistematsko proučavanje kršćanske nauke počinje od Biblije, ne od izrađene teze. Time samim nastava dogmatske teologije postaje šira i bogatija od one kakva je bila uobičajena. Biblija nam o misteriju Krista i o misteriju spasenja kaže više, makar ne znanstveno razrađeno, nego što nam je govorila školska teologija, koja je radi potrebe sistema gubila iz vida čitav niz aspekata

Božanske objave. A cilj sve teologije jest da nas uvede da u svjetlu vjere što dublje shvaćamo i po milosti Božjoj životno ulazimo u »povijest spasenja koja je u životu Crkve uvijek in actu« (usp. Odgovor koncilске komisije na Modus I ad num. 16 dekreta »Optatam totius«). Zato razredba momenata koji sačinjavaju dogmatsku teologiju pruža u dekretu »Optatam totius« ovaj izgled: 1. najprije iznošenje biblijskih tema; 2. zatim prinos istočnih i zapadnih Otaca za vjerno prenošenje i produbljenje pojedinih objavljenih istina; 3. daljnja povijest dogmi promatrana u okviru opće povijesti Crkve; 4. spekulativno nastojanje da se misteriji spasenja, s. *Thoma magistro*, dublje prozru i da se vidi njihova međusobna povezanost; 5. uviđanje kako su misteriji spasenja stalno prisutni i djelotvorni u liturgijskim činima i u sveukupnom životu Crkve; 6. nastojanje da se u svjetlu Objave traže rješenja današnjih ljudskih problema, primjena vječnih objavljenih istina na promjenljive prilike ljudskih stvari te otkrivanje načina i putova kako ćemo objavljene istine moći saopćiti suvremenicima na način kako ih oni budu mogli primiti (n. 16). Ovo je, očigledno, velik program koji stavlja velike zahtjeve. Razumije se, nije zamišljen da se provede strogo mehanički, već da sve te točke moraju jedna drugu prožimati, jer se jedino tako može dobiti jedno znanstveno i životno jedinstvo u teološkom radu. Ipak ćemo istaći neke važne točke.

Osim stavljanja biblijskih tema na prvo mjesto, Koncil je živo naglasio potrebu da se proučava misao svetih Otaca, i to ne samo zapadnih nego i istočnih, kako bi sveukupni plod kršćanskih misaonih napora kroz stoljeća bio stavljen u službu današnjeg čovječanstva. Osim toga ozbiljnije i dublje proučavanje istočnih Otaca ima također veliko ekumensko značenje. Koncil, dalje, ovim programom želi nametnuti i teolozima i egzegetama da premoste onaj raskorak i nebrigu jednih za druge koji su velikim dijelom vladali prošlih decenija.

Osim ovog zahtjeva da se korjenito obnovi nastava dogmatskog bogoslovlja, Koncil izričito traži obnovu i ostalih teoloških disciplina na temelju življeg dodira s misterijom Krista i poviješću spasenja (»ex vividiore cum Mysterio Christi et historia salutis contactu instaurentur«. *Optatum totius*, n. 16). Dekret posebno traži da se usavrši *moralna teologija*. Kao cilj moralne teologije Koncil formulira slijedeće: moralna teologija treba da osvijetli uzvišenost poziva vjernika u Kristu te njihovu obavezu da u ljubavi donose plod za život svijeta (n. 16). Činjenica jest da je čovjek često puta imao dojam da je naša moralna više prirodna etika i kazuistika nego moralna *teologija*, jer je premalno operirala s teološkim izvorima: Svetim pismom i svetim Ocima. Možda je takav način prikazivanja moralne nauke Crkve bio praktičan za buduće ispovjednike, ali je ipak ostavljao veliku prazninu. Moramo ipak priznati da je u zadnjim desetljećima i ovdje postignuta izvjesna evolucija. Pogledajte samo tri poznata auktora. Noldin, koji je kroz duge godine bio službeni auktor u mnogim sjemeništima, daje specijalnoj moralci naslov »De Praeceptis«, i raspoređuje materijal prema dekalogu. Vermeersch ovaj dio moralke naslovljuje »De virtutum exercitatione« te daje tako više pozitivni akcent i približuje svoj način prikazivanja onomu sv. Tome

II-II^{ae} Summae theologiae. P. Bernhard Häring C. Ss. R. stavlja svo-

joj moralci (prvo izdanje 1956) naslov »Das Gesetz Christi« (Kristov zakon); njegova polazna točka nije dekalog, nego život u Kristu. Tu se primjećuje pomicanje akcenta u moralnoj teologiji. — Isticanjem »vocationis in Christo« i plodnosti »in caritate pro mundi vita«, Koncil je postavio važne smjernice za ozbiljno životno preorijentiranje čitavog podučavanja i znanstvenog rada na području moralne teologije. Koncil, dok s jedne strane naglašuje znanstveno izlaganje (scientifica expositio) moralne teologije, izričito traži da mora biti »hranjena« naukom Svetog pisma (»doctrina S. Scripturae magis nutrita«).

Želim spomenuti još dvije pojedinosti što ih Koncil nameće obnovi teološkog studija. Prvo je pitanje tzv. *ekumenske teologije*. Dekret »Optatam totius« ne naređuje izričito da bi u sjemenišnim bogoslovijama morao postojati poseban predmet ekumenske teologije, ali izričito traži — pozivajući se na koncilski dekret o ekumenizmu »Unitatis redintegratio« (nn. 1, 9, 10) — da učenici budu uvedeni u poznavanje Crkvi i crkvenih zajednica odijeljenih od Rimske Apostolske Stolice, da bi tako mogli pridonositi za obnovu jedinstva (n. 16). Dekret o ekumenizmu otklanja dosadašnji polemički način obrađivanja teoloških problema u kojima se odjeljenja braća s nama ne slažu, pa traži novi, ekumenski pristup čitavoj teološkoj problematici.

Dekret »Optatam totius« izričito kaže da u ovom pitanju treba voditi računa o uvjetima i okolnostima pojedinih krajeva, pa je — razumljivo — to zapravo kriterij po kojemu će biskupske konferencije suditi koliko vremena i kojim aspektima ekumenskih pitanja treba posvetiti veću brigu u redovitoj sjemenišnoj nastavi. S toga se stanovišta onda ima prosuditi i to hoće li ekumenska teologija kao takova biti poseban predmet. Očevidno je da u našim krajevima ekumenska teologija predstavlja nužnost i da je naša dužnost da u nastavi posvetimo pažnju ekumenskim aspektima koji se tiču Istočnih Crkava.

Teološki fakulteti imaju u tom pitanju, dakako, daleko veći zadatak od samih sjemenišnih teologija, budući da se oni u smislu izjave o kršćanskom odgoju »Gravissimum educationis« moraju posvetiti također *istraživanju* ovih pitanja te moraju promicati *dijalog* s odijeljenom braćom (n. 11).

Slično kao i s ekumenskom teologijom, Koncil izričito traži da svećenici u okviru teološke nastave moraju biti uvedeni u *poznavanje* također *drugih religija* koje su više proširene u određenom kraju. Moraju biti osposobljeni da mogu dobro razlučiti ono što je u tim religijama, Deo disponente, dobro i istinito, pa da to priznaju, kao i da budu kadri pobijati zablude te pružiti potpuno svjetlo istine onima koji još to potpuno svjetlo nisu primili (n. 16). Očevidno je da u našim krajevima mi moramo posebnu pažnju posvetiti islamskoj religiji, dok će npr. katolički svećenici u Burmi morati posebno studirati budizam, itd.

Ovdje bih želio naglasiti još jednu važnu stvar: reforma koju Koncil želi ostvariti pretpostavlja ne samo preorijentaciju studija nego i *zao-kruženu formaciju te aktivno angažiranje studentove ličnosti*. U prvom redu Koncil jednostavno ne predviđa mogućnosti da bi intelektualna, teološko-znanstvena izgradnja budućeg svećeništva išla jednom tračnicom, a duhovna izgradnja drugom tračnicom. Za Koncil duhovna i intelektualno-teološka izgradnja svećeničkog kandidata sačinjavu jednu jedin-

stvenu cjelinu (usp. *Opatatam totius*, nn. 4, 5, 8 [posebno baš to mjesto!], 9, 14, 19...).

Koncilu je nadalje mnogo stalo do toga da teološka izobrazba ne bude čisto receptivna, primanje gotovih sudova i ideja (non mera notionum communicatio, n. 17), već da iznutra formira studenta, da ga nauči samostanlo teološki misliti i osposobi ga da bude sposoban »tražiti u svjetlu Objave rješene ljudskih problema, primjenjivati vječne objavljene istine na promjenjive uvjete ljudskih stvari, te iste istine svojim suvremenikima saopćavati na način kakav njima odgovara« (n.16). Cilj koji teološka nastava ima da postigne jest da svećenici »objavlenu riječ Božju uvijek sve bolje razumiju, razmatrajući je usvajaju, riječju i životom izražavaju« (n. 4), »da se nauče tražiti Krista u vjernom razmatranju riječi Božje...« (n. 8). Teološke discipline treba im u svjetlu vjere i pod vodstvom crkvenog Učiteljstva tako predavati, da »katoličku nauku pomnjivo crpe iz Božanske objave, duboko u nju prodiru, učine je hranom vlastitog duhovnog života, te da je budu sposobni u svojoj svećeničkoj službi naviještati, razlagati i braniti« (n. 16). Treba uočiti koliko ima ovdje dinamizma: svećenik treba biti u stalnom dodiru s Objavom, on stalno prodire dublje. Teološka izobrazba ne shvaća se kao jednostavno primanje zaokružene i dovršene znanstvene materije koju treba samo dobro popamtiti i eventualno koji puta pamćenje osvježiti, već se radi više kao o nekoj inicijaciji. Profesori čovjeka uvedu u bogati svijet ideja, upute ga kako se ima kretati, a onda on sam dalje prodire dublje i dublje. Govoreći o nastavi filozofije, Koncil izričito traži da se »u samom načinu poučavanja probudi u učenicima ljubav prema rigoroznom *traženju*, prihvaćanju i dokazivanju istine, ali ujedno s poštenim priznavanjem da ljudska spoznaja ima svojih granica« (n. 15).

Koncil, dakle, pretpostavlja da istinu treba istraživati, da nije sve već nađeno, da nije sve jasno, da ima još problema, ali da treba također priznati granice čovjekovih mogućnosti u spoznaji. Ovo je vrlo važno za intelektualni odgoj budućih svećenika, da se odgoje ljudi otvoreni i spremni da priznaju istinu gdje god je nađu, dakle, ljude u pravom smislu katoličke, a ne tvrdoglave i samouvjerene, ne takve koji se geriraju kao da je sve već riješeno, sve jasno i gotovo pa da je potrebno samo da čovjek bude dovoljno inteligentan te da shvati ono što već imamo riješeno u knjigama. Potrebno je osim toga u studentima teologije odgojiti sposobnost da druge saslušaju i da u ljubavi mogu otvoriti svoj duh razumijevanju različitih okolnosti u odnosima među ljudima. Ta su svojstva osobito važna i potrebna za uspostavu dijaloga s ljudima (n. 19).

Svećenik mora biti odgojen da bude čovjek misli iz dna svoje duše, i neumoran slušalac Riječi Božje. Koncil zato inzistira da treba pobuditi i odgojiti u studentima smisao za privatni studij i za studij u malim kružocima (n. 17), a da treba izbjegavati preveliko gomilanje disciplina i predavanja (n. 17), koje bi moglo onemogućiti njihov samostalan studij te pretvoriti teološku nastavu u čistu receptivnost.

Ovako formirani svećenici bit će zreli i samostalni ljudi na koje će se njihovi poglavari i Crkva Božja moći s povjerenjem osloniti. Ova mo ide ono što kaže Koncil u pastoralnoj konstituciji »*Gaudium et*

spes« pri svršetku poglavlja o kulturi: »Da mogu izvršavati svoju dužnost, neka se vjernicima, bilo klericima bilo laicima, prizna opravdana sloboda istraživanja, mišljenja, te poniznog i hrabrog izražavanja svoga mišljenja u stvarima o kojima posjeduju stručno poznavanje« (n. 62).

III. STO KONCIL PREDVIĐA ZA UPOTPUNJENJE TEOLOŠKE IZOBRAZBE PASTORALNOG KLERA

Imajući pred očima fenomen naglog napretka i dubokih promjena u različitim područjima života današnjeg čovječanstva te s time u vezi potrebu da teologija sve to uzme u obzir i da napreduje u tomu, da osvjetli božanskom istinom svu ovu promjenljivu zbilju u čovječanstvu, Koncil nije mogao a da ne osjeti potrebu da se nešto predvidi i poduzme također u korist teološke izobrazbe klera koji je već u pastoralnoj službi. Danas nitko ni na jednom području ne može dugo ostati zadovoljan s onim stručnim znanjem koje je stekao u svojoj mladosti, jer nastaju novi problemi i napreduju njihova rješavanja. Stoga nam je razumljiva briga Koncila za teološku izobrazbu pastoralnog klera. Ne samo zbog toga što čovjek tokom vremena zaboravlja ono što je nekoć naučio već i zbog toga što teološka znanost napreduje i mora napredovati.

O tome što će se učiniti da sav kler može ići ukorak s teološkim napretkom i s novim problemima govor je u više dokumenata Koncila. Dekret o pastoralnoj službi biskupa u Crkvi »Christus Dominus« posebno stavlja biskupima na srce slijedeće: »Neka vode brigu o duhovnim, *intelektualnim* i materijalnim uvjetima svojih svećenika, da ovi mogu sveto i pobožno živjeti te svoju službu izvršavati vjerno i plodonosno. Zato neka biskupi podupiru ustanove te upriličuju posebne sastanke, na koje će se svećenici kadikad sabrati, bilo da obave dulje duhovne vježbe za obnovu svoga života bilo da steknu *veće poznavanje crkvenih disciplina*, posebno Svetoga pisma i teologije, važnijih socijalnih pitanja i novih metoda u pastoralnom radu« (n. 16). A dekret »Optatam totius« kaže o tom problemu ovo: »Svećenička naobrazba, posebno zbog prilika u današnjem društvu, mora se nastavljati i usavršavati također po završenom studiju u sjemeništima. Dužnost je biskupskih konferencija u pojedinim narodima da u tu svrhu upotrijebe prikladna sredstva, kao npr. pastoralni instituti koji surađuju s prikladno izabranim župama; sastanci klera u određenim vremenskim razmacima; prikladne vježbe pomoću kojih će mladi kler postepeno biti uvođen pod duhovnim, intelektualnim i pastoralnim vidikom u svećenički život i apostolsku djelatnost, a onda da se u tom može danomice obnavljati i napredovati« (n. 22).

A dekret o službi i o životu svećenika »Presbyterorum Ordinis« kaže o tome slijedeće: »Ljudska kultura a i svete znanosti danas doživljavaju novi napredak. Zato potičemo svećenike da svoje znanje o božanskim i ljudskim stvarima prikladno i bez prekida usavršavaju te se tako pripravljaaju da na zgodniji način mogu stupati u dijalog sa suvremenicima.

Da bi se svećenici što lakše bavili studijem i da bi što uspješnije naučili metode širenja Evanđelja i apostolata, potrebno je da im se svom brigom pribave prikladna pomoćna sredstva. Takva su sredstva na primjer: ustanovljenje, prema mjesnim prilikama, tečajeva ili kongresa, podizanje centara za pastoralni studij, uređenje biblioteka, te prikladno vođenje nastojanja oko svećeničkog studija postavljanjem sposobnih osoba za tu svrhu.

Biskupi, bilo pojedinačno bilo zajednički, neka povrh toga promotre kakav bi bio prikladniji način da se provede to da svi njihovi svećenici mogu u određeno vrijeme, napose nakon nekoliko godina od njihovog ređenja, pohađati tečaj kojim će im se omogućiti da steknu punije poznavanje pastoralnih metoda i teološke znanosti a ujedno da ojačaju duhovni život i da s braćom izmijene apostolska iskustva. Osobito treba takvim i drugim prikladnim sredstvima pomoći nove župnike i one kojima se predaje neka nova pastoralna dužnost ...» (n. 19).

Koncil je, dakle, jasno naglasio potrebu da se ozbiljno uzme u razmatranje to pitanje. Koncil je također predložio neke određene oblike koji bi se mogli i trebali upotrijebiti u tu svrhu.

Mislimo da ovi naši svećenički tečajevi veoma dobro odgovaraju intencijama Koncila. Razumije se da će ovogodišnja iskustva, želje, prijedlozi i slično, usmjeriti daljnji rad tečajeva, pa da će oni tokom vremena usavršiti svoju organizaciju.

Usavršavanju svećeničke naobrazbe i upoznavanju novih problema i metoda pastoralnog rada služi također svećenička čitaonica i biblioteka u našem Bogoslovskom sjemeništu. Istoj svrsi namijenjena je i »Bogoslovska smotra« koja nakon prekida od mnogo godina ponovno izlazi. Na žalost, moramo konstatirati da imade mnogo svećenika koji još nisu posegnuli za ovom jedinom našom publikacijom ove vrste.

ZAKLJUČAK

Draga braćo svećenici, vi vidite da je Koncil u ovim pitanjima donio vrlo velik obujam novih odredaba, smjernica, zadataka. Zacrtao je temeljne linije širokog i dalekosežnog programa. Jasno je da će trebati mnogo vremena dok ovaj program bude mogao naći svoju potpunu primjenu u praksi. U mnogim pitanjima moramo mi sami revidirati svoje stanovište i svoju praksu. Potrebni su prije svega novi priručnici. A ti ne mogu nastati čisto aprioristički, već na temelju nekih iskustava, vlastitih i tuđih. Tako možemo očekivati u neposrednoj budućnosti stanovito previranje i traženje, ali smo uvjereni da će plodovi naskoro biti vidljivi. Završavam riječima koje je izrekao sv. Otac Pavao VI prigodom božićnog čestitanja Kardinala i članova Rimske Kurije (23. XII 1965):

»Koncil nije započeo periodu nesigurnosti u dogmatici i moralci, indiferentnosti u disciplini, površnog religioznog irenizma, popuštanja u organizaciji; naprotiv, Koncil je htio započeti periodu veće revnosti, veće kohezije u zajednici, većeg kulturnog produbljivanja, veće vjernosti Evanđelju, veće pastoralne ljubavi, veće crkvene duhovnosti«.

SUMMARIUM

Cardinum instar haec duo futuram studiorum ecclesiasticorum regant renovationem: Mysterium Christi et Ecclesiae necnon omnium disciplinarum ecclesiasticarum pastoralis character. Hinc S. Scripturae praecipuus detur locus. Liturgica educatio numquam posthaberi debet. Pastoralis character postulat tum fidelitatem erga traditiones tum status animae hodierni hominis attentam considerationem. Nec ista obtineri congrue possunt nisi omnes circumstantiae locorum ac temporum magni habeantur. Ad particularia quod attinet, ante studiorum incoptionem »Cursui introductorio« per congruum tempus vacabunt studentes. Unde non modo cuique disciplinae nova indigitatur via, verum etiam methodica postulatur audientium et activa operositas, nam aliter valorum doctrinalium assimilatio impossibilis evadit. Pro clero pastoralis plura proponuntur media, inter quae congressus vel cursus pastores, quorum ope thesaurus scientiae habitae apte custoditur et, quae progressu scientiarum theologicum augent patrimonium, facilius acquiruntur.